bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi
e-ISSN: 2791-7908
Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 11 / 2026

Kitap İncelemesi/Book Review

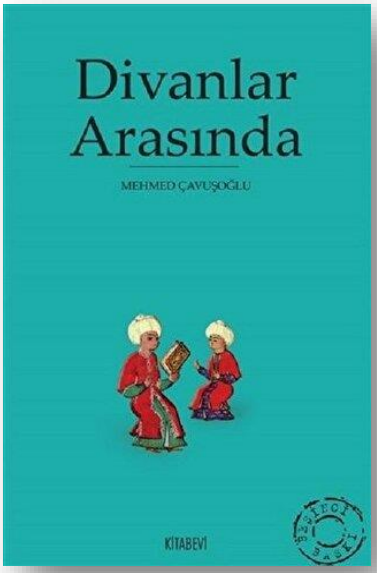
Divanlar Arasında

Arş. Gör. Sevim Aras[1]

[1]Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye.
sevimaras@ogu.edu.tr
ROR ID: https://ror.org/01dzjez04

Gönderim/Received: 05.02.2026
Kabul/Accepted: 16.05.2026

Atıf: Aras, Sevim. "Divanlar Arasında." *bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi,* C. 6, S. 11, 2026, ss. 163-169.

Klasik Türk edebiyatı sahasında birçok kıymetli edip yetişmiş ve bu edipler arkalarında günümüzde de hâlâ okunmaya devam eden birçok eser bırakmışlardır. Bu ediplerden biri de 1987 yılında hayatını kaybeden Mehmed Çavuşoğlu'dur. Mehmed Çavuşoğlu, yaşamı boyunca edindiği kültür birikimiyle onlarca eseri ülkeye kazandırarak klasik Türk edebiyatı alanının önde gelen araştırmacılarından biri olmayı başarmıştır. Bu yazıda da Mehmed Çavuşoğlu tarafından kaleme alınmış olan *Divanlar Arasında* isimli kitabın incelemesi yapılmıştır. İlgili kitap 131 sayfa ve 21 bölümden oluşmaktadır. Yayınevi tarafından yazılmış "Sunuş" bölümü ile başlayan eser, en sonda yer alan bir indeks ile sona ermektedir. Eserin "Dîvân Şiirinin Şerhine Dâir" adlı ilk bölümünde yazar, klasik Türk şiirini anlayabilmek için Arap alfabesinin ve aruz ölçüsünün tanınıp bilinmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ardından Mehmed Çavuşoğlu, bir yazarın Ahmet Râsim (ö. 1932)'e ait *Şehir Mektupları* adlı kitabın sadeleştirmesini yaparken mısralardan birini aruz ölçüsüne dikkat etmediği için yanlış okuduğunu ve buna bağlı olarak da günümüz Türkçesine aktarımını hatalı yaptığını söylemiştir. Mehmed Çavuşoğlu, bu hatalı okuma ve günümüz Türkçesine aktarımın başka bir yazar tarafından eleştirildiğini ancak bu eleştiriyi yapan yazarın da günümüz Türkçesine aktardığı diğer metinlerde çok daha büyük hatalar yaptığını söyleyerek bu yazarı tenkit etmiştir.

Mehmed Çavuşoğlu, hemen sonrasında Ali Nihad Tarlan (ö. 1978)'ın, Necâtî Bey (ö. 914/1509)'e ait bir beyti doğru ve yerinde okumasına rağmen başka birisinin bu beyitte yer alan bir kelimenin başka şekilde okunması gerektiğini savunduğunu belirtmektedir. Ardından bu kişinin iddiasının yanlış olduğunu vurgulamaktadır. Mehmed Çavuşoğlu bu tenkitleri yaparken yazarın yaptığı hataları ve bu hataların düzeltilmiş şeklini beyit örnekleri ve beyitlerin açıklamalarını vererek kitabın okurlarına göstermektedir.

"Açmak ve Açılmak" olarak başlık verilen ikinci bölümde, yazar öncelikle Nef'î (ö. 1044/1635)'nin IV. Murâd (ö. 1049/1640) için yazdığı bir kasidenin matla beytini vererek kitaplarda bu beytin günümüz Türkçesine aktarımının nasıl yapıldığına değinmiştir. Ardından bu beyitte geçen "açsın" kelimesiyle ilgili dilbilgisel açıklamalar yapmıştır. Bu açıklamalara bağlı olarak yazar, bu beytin kitaplarda verilen günümüz Türkçesine aktarımının yanlış olduğunu söyleyerek çok basit bir dilbilgisi kuralının göz ardı edilmesini eleştirmiştir. Sonrasında Fuzûlî (ö. 963/1556), Yahyâ Bey (ö. 990/1582), Karabağlı Sa'dî (ö. 1296/1879) ve Nedîm (ö. 1143/1730)'e ait içerisinde "açmak" eyleminin geçtiği birer beyit örneği veren yazar, "açmak" sözcüğünün bu beyitlerde nasıl kullanıldığına dair açıklamalarda bulunmuştur. Mehmed Çavuşoğlu bu bölümün sonunda kültürden uzaklaşıldığında klasik şiirin anlaşılmasının zorlaşacağına değinerek kendi görüşlerini kitaba yansıtmıştır.

Yazar üçüncü bölüme "Beyit Derken..." başlığını vermiştir. Bu bölüm incelendiğinde klasik Türk şiiri döneminde yazılan şiirlerin anlam açısından zenginliğinin ön plana çıkarıldığı görülür. Klasik şiirde beyitlerin her birinin ayrı ayrı anlamları olduğunu söyleyen Mehmed Çavuşoğlu, Zâtî (ö. 954/1547)'ye ait bir beyit örneği vererek bu beytin II. Bâyezîd (ö. 918/1512) tarafından beğenilmesine vurgu yapar. Bunun sonrasında yazar verdiği beyit örneğini yorumlayarak Sultân Bâyezîd'in bu beyti hangi sebeple beğendiğine dair yorum yapmıştır. Yazar, tekrardan Zâtî'nin Sultân Yavuz (ö. 926/1520)'a sunmuş olduğu bir şiirinden beyit örneği vererek bu beyti de şerh etmiştir.

Dördüncü bölüm "Ey Gül" başlığını taşımaktadır. Mehmed Çavuşoğlu, bölüme Fuzûlî'nin "Ey gül" ifadesi ile başlayan gazelinin ilk beytini vererek başlamıştır ve ilgili bölümü isimlendirirken bu gazelden yararlandığını da belirtmiştir. Bunların ardından yine Fuzûlî'nin gül kasidesinden iki beyit örneği sunmuştur ve beyitlerin nesre aktarımını verip açıklamasını yapmıştır. Fuzûlî, Necâtî Bey, Arpaemînizâde Sâmî (ö. 1146/1734), Âhî (ö. 923/1517), Bâkî (ö. 1008/1600)'ye ait birer beyit örneği vermiştir. Tüm bu beyitlerin nesre aktarımını yapıp açıklamasını da yaptıktan sonra bölümü noktalamıştır. Bu bölüm bütüncül olarak incelendiğinde çok sayıda beyit örneği verildiği ve bu beyitlerin sohbet havası içerisinde açıklandığı görülmektedir.

Yazar, "Tekrar Gül" başlığını verdiği beşinci bölüme Necâtî'ye ait gül kasidesinden aldığı bir beyit örneğini sunarak başlamıştır. Bu beyte dair açıklamalarda bulunan yazar hemen sonrasında yalnızlık temasının vurgulandığı yine Necâtî Bey'e ait iki ve Fuzûlî'ye ait bir beyti kitaba eklemiştir. Bunların ardından Mehmed Çavuşoğlu, Fuzûlî'nin "gül" ve Necâtî Bey'in "benefşe" redifli kasidelerinden aldığı beyitlerin açıklamasını yapmıştır. Son olarak Mehmed Çavuşoğlu iki farklı şaire ait birer beyit örneğini kısaca şerh etmiştir. Tıpkı dördüncü bölümde olduğu gibi bu bölümde de yazarın çok sayıda beytin şerhini yaptığı görülmektedir. Bu beyitlerin konusu incelendiğinde çiçekler -özellikle gül- olduğu dikkat çekmektedir.

Yazar altıncı bölüme "Hevâ-yı Sûz u Güdâz" başlığını vermiştir. Mehmed Çavuşoğlu bu bölüme öncelikle şair tezkireleri hakkında bilgi vererek başlamıştır. Türk edebiyatının ilk

tezkiresinin *Mecâlisü'n-Nefâ'is* olduğuna, bu eserin ardından Sehî Bey (ö. 955/1548-1549), Latîfî (ö. 990/1582), Ahdî (ö. 1002/1593-1594) ve İbnülemîn Mahmûd Bey (ö. 1957) gibi ediplerin de tezkire yazdıklarına vurgu yapmıştır. Sonrasında tezkire yazan kişilerin, tezkirelerinde sadece tanıttıkları şairlerin hayat hikâyesinden değil, anlattığı ediple ilgili kendi görüş ve düşüncelerinden de bahsettiğine değinmiştir. Bütün bunlar söz konusu edildikten sonra yazar, Edirneli Emrî (ö. 983/1575) adlı bir edip hakkındaki görüşüne yer vermiş ardından Kınalızâde Hasan Çelebi (ö. 1012/1604)'nin tezkiresinde Emrî Efendi'yi nasıl tanıttığından bahsetmiştir. Mehmed Çavuşoğlu, Kınalızâde'nin tezkiresindeki bu kısmı doğrudan alıntı yoluyla aktarmıştır. Bu alıntı incelendiğinde bölüm başlığında da geçen "hevâ-yı sûz u güdâz" (29-30) ifadesine rastlanmaktadır. Yazarın bu bölüme isim verirken tezkirede yer alan bu ifadeden faydalandığı anlaşılmaktadır. Bu bölüm Kınalızâde Hasan Çelebi'nin tezkiresinde yer alan Emrî Efendi'ye ait beyitlerin şerh edilmesiyle son bulmuştur.

Kitabın yedinci bölümü "Bir Beyitin Çevresinde" başlığını taşımaktadır. Yazar klasik Türk edebiyatı döneminde verilen ürünlerin anlaşılabilmesi için o döneme ait birçok unsurun ve değer algısının bilinmesi gerektiğine vurgu yaparak bölüme başlamıştır. Hemen ardından eski dönemlerdeki kişilerin, Arap ve Acem şairlerine ait şiirleri açıklama konusunda "çok hamarat" (35) bir davranış sergilediklerine ancak Türk şairleri tarafından yazılan şiirlere ise neredeyse hiçbir zaman ilgi göstermediklerine dair bir eleştiride bulunmuştur. Bunun sonrasında on farklı şaire ait beyit örnekleri vermiş ve bu beyitleri şerh etmiştir. Mehmed Çavuşoğlu beyitleri açıklarken samimi bir üslup kullanmış ve okura anlatacaklarını sohbet havası şeklinde aktarmıştır.

"Bir Zarif Adam" olarak başlık verilen sekizinci bölümde, başlıktan da anlaşılacağı üzere bir zattan bahsedilmektedir. Bu kişi Kefeli Hüseyin Efendi (ö. 1020/1602)'dir. Yazar diğer ediplerin söylediklerinden de faydalanarak kendince Hüseyin Efendi hakkında bilgi vermeye çalışmıştır. Nereli olduğu, ne zaman hayatını kaybettiği, yaşarken icra ettiği meslekler gibi temel bilgilere değinmiştir. Ardından Hüseyin Efendi'nin edebî kişiliği hakkında bilgi vermiştir ve Hüseyin Efendi'ye ait yedi beyit örneği vererek bunların şerhini yapmıştır.

Dokuzuncu bölüme "Galata'da Ayak Seyri-I" olarak başlık verilmiştir. Mehmed Çavuşoğlu, tezkire sahibi bir edibin tezkiresinde bir şairi anlatırken "Galata'ya ayak seyrine giderdi" (47) ifadesini kullandığından söz ederek "ayak" sözcüğünün hangi anlamlara geldiği hakkında bilgi vermiştir. Yazar, Galata, Tahtakale ve Balık Pazarı gibi semtlerin on altıncı asırda ediplerin "ayak seyrine vardığı yerlerden başlıcaları" (48) olduğunu ifade ettikten sonra Necâtî'ye ait bir beyit örneğinden hareketle şairlerin iki önemli özelliğinin içki içmek ve güzellere/güzelliklere ilgi duyması olduğunu belirtmiştir. Müslümanlığın ağır bastığı semtlerde içki içmenin kötü karşılanması sebebiyle şairlerin eğlenmek için daha çok Galata'yı tercih ettiklerinden söz eden yazar hemen ardından Galata dışında şairlerin zihinlerini boşaltmak için gittiği diğer mekânları zikretmiştir.

Onuncu bölüm "Galata'da Ayak Seyri-II" şeklinde adlandırılmıştır. Yazar bu bölümün girişinde Kanûnî Sultân Süleymân dönemindeki içki yasağına vurgu yapmıştır. Padişahın şarap taşıyan gemileri yaktırdığından söz ederek konuyla ilgili Bâkî'nin yazmış olduğu bir beyit örneği eklemiştir. Ardından içki yasağından rahatsızlık duyan birçok şairin olduğunu söyleyen Mehmed Çavuşoğlu, iki farklı şaire ait bu konu hakkında yazılmış şikâyet mahiyetinde değerlendirilebilecek olan manzume örneklerine yer vermiştir. İçki yasağına rağmen bazı insanların yeniden eğlenmek için Galata'ya gitmeye başladıklarına değinmiştir. Kitap yazarı şarap yasağıyla ilgili birkaç tane daha örnek şiir verdikten sonra şarap yasağı sebebiyle kahve içmek zorunda kalan şairlerin konuyla ilgili kaleme aldıkları beyit örneklerini de ekleyerek bölümü tamamlamıştır.

"Edâ Meselesi" adını taşıyan on birinci bölümde yazar öncelikle Tahir Olgun (ö. 1951) tarafından yazılan *Edebiyat Lügâti* isimli eserde söz sanatlarından birisi olan "telmih" ile ilgili nasıl bir açıklama yapıldığına vurgu yapmıştır. Bunun sonrasında yazar, Hasan Çelebi'nin tezkiresinde yer alan iki farklı şaire ait beyit örnekleri sunmuştur ve bu beyitlerin Hasan Çelebi tarafından nasıl değerlendirildiğine dair açıklamalarda bulunmuştur. Ardından bu konu hakkında kendi düşünce ve yorumlarını belirtmiştir. Bunu yaparken Kınalızâde'ye katıldığı ve katılmadığı yönlere de değinerek eleştirilerde bulunmuştur. Bu açıklamalardan sonra üç farklı şaire ait birer beyit örneğine yer vermiştir. Yazar, bu beyitlerde ortak kullanılan "düş-" eyleminin Kınalızâde tarafından nasıl mukayese edildiğinin altını çizmiş ve ardından konu hakkındaki görüşlerini yer yer eleştirilerde de bulunarak okura aktarmıştır.

On ikinci bölüme "Rakîb" başlığını veren Mehmed Çavuşoğlu, konuya eleştiri yaparak başlamıştır. Bazı sözcük ve kavramların sözlüklere girmemesi sebebiyle eserlerin birçoğunun anlaşılamadığına vurgu yaparak üniversite çağındaki birçok kişinin "sözlük kullanmayı bilmediğini" (67) söylemiştir. Yazar "rakîb" sözcüğünün birtakım sözlüklerde hangi anlamlarda kullanıldığından bahsetmiştir. Bütün bunların ardından bahsi geçen sözcükle ilişkili olarak sekiz farklı şaire ait beyit örnekleri vererek bu beyitlerin açıklamasını yapmıştır.

On üçüncü bölüm "Lafz-ı Nâ-Merbut" başlığını taşımaktadır. Öncelikle yazar, Latîfî'nin tezkiresinde sanatlı bir üslup kullanmayıp her şeyi açıkça anlattığı gerekçesiyle Kınalızâde tarafından eleştirildiğine değinmiştir. Ardından kısaca Latîfî'nin üslubu hakkında bilgi vermiştir. Latîfî'nin tezkiresinde bazı şairleri övdüğüne ve bazı şairleri de yerdiğine vurgu yapmıştır. Yazar Latîfî'nin yerdiği şairler arasında Belgradlı Vâlîhî (ö. ?)'nin olduğunu söylemiş ve ardından bu şairin halk arasında "Öküz Gözlü (Gâv-Çeşm)" (73) olarak tanındığından bahsetmiştir. Ayrıca şairin Ahmed isimli bir kardeşi olduğuna ve onun da halk arasında "Deve Dudaklı (Üştür-leb)" (73) olarak şöhret bulduğuna değinmiştir. Dönemin şairlerinden birinin bu iki kardeş hakkında yazdığı bir beyit örneği vermiştir. Bütün bunlardan sonra Mehmed Çavuşoğlu, Vâlîhî'nin ve kardeşi Ahmed'in Latîfî tarafından nasıl tanıtıldığı hakkında açıklama yapmıştır. Bu iki kardeşin ortaklaşa şiir yazdıklarını ifade eden yazar, Latîfî'nin tezkiresine bahsi geçen kardeşlere ait iki beyit eklediğini söylemiştir.

Kitabın on dördüncü bölümüne "Yanlış Haberler" başlığı verilmiştir. Yazar bu bölüme Zâtî'nin kendi döneminin ediplerini şaşırtan bir şair olduğundan bahsederek giriş yapmıştır. Ardından Zâtî'nin sanatına, özel hayatına, eğitimine dair bilgiler vermeye devam etmiştir. Sonrasında Mehmed Çavuşoğlu Âşık Çelebi'nin tezkiresinde, Zâtî'nin Âhî'yi sevmediğini ve bunun gerekçesini belirtmiştir. Bu hususun anlatıldığı gazelin ilk beytini örnek olarak vermiştir. Hemen sonrasında Âşık Çelebi'nin tezkiresinde Zâtî'yi ne şekilde anlattığı hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Sehî Bey'in tezkiresinde Âhî'yi anlattıktan sonra yukarıda da bahsettiğimiz beyit örneğini verdiğini söyleyen yazar, bu beytin Âhî'ye mi yoksa Zâtî'ye mi ait olduğu konusunda ihtilaf bulunduğunu söylemiştir. Ancak yazar, Zâtî'nin "yanlış haberler uçurmak" (79) açısından birçok manzumesi bulunduğuna vurgu yaptıktan sonra bu manzumeleri örnek olarak okurlarına sunmuştur. Son olarak Mehmed Çavuşoğlu "tevârüd" sözcüğünün ne anlama geldiğini, büyük şairlerin intihal yapmayacaklarını ancak bunun birbirlerinden habersiz olarak söyleyebileceklerini vurgulamış ve klasik Türk edebiyatındaki tevârüd örneklerine yer vererek bölümü sonlandırmıştır.

On beşinci bölüm "Vech-i Şebeh" olarak adlandırılmıştır. Yazar klasik Türk şiirinin kalıplaşmış ifadelerinin kusur olarak gösterildiğine değindikten sonra bunun kendince yanlış olduğunu, kusurlu ve kusursuz şiirin nasıl olabileceğinden bahsetmiştir. Bu

yorumlarının ardından "müşahhas hakîkate uygunluk" (86) konusundan bahsettikten sonra konuyla ilgili beyit örnekleri vererek bunların şerhini yapmıştır.

On altıncı bölüme "Tevârüd" başlığını veren yazar, öncelikle "tevârüd" sözcüğünün tanımını yapmıştır. Tevârüd ve intihal arasındaki farkı ifade ettikten sonra Mehmed Çavuşoğlu, intihal yapan kişilerin ceza olarak dillerini kesmek gerektiğini konu edinen Sünbülzâde Vehbî (ö. 1224/1809)'ye ait bir beyit örneği vermiştir. Hemen ardından intihalin diğer çeşitleri hakkında bilgi verildikten sonra yazar okura "bir sözün 'intihal' veya 'tevârüd' olduğuna nasıl karar verilecektir?" (89) sorusunu yöneltmiştir. Bu soruyu yazar kendisi cevapladıktan sonra bu konuyla ilgili beyit örnekleri vererek beyitlerin açıklamasını yapmıştır.

On yedinci bölüm "Gen Yakadan" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde yazar, eski zamanlarda kullanılmış ancak sonraki dönemlerde unutulmuş ifadelerin olduğunu ve bu ifadelerle metin okurken karşılaşıldığına değinmiştir. Kullanımdan kalkmış sözcük veya deyimlerin metne anlam verme konusunda güçlük çıkardığını vurgulamıştır. Ardından bu konuyla ilgili olarak "gen yakadan" deyimini örnek vermiştir. Bu deyimin 16. asrın sonlarına kadar çok sık kullanıldığını söylemiş ve hemen arkasından bu deyimin geçtiği Nev'î'ye ait bir beyit örneği vermiştir. Söz konusu deyimin *Tarama Sözlüğü*'ndeki karşılığını veren yazar bunun sonrasında yine aynı ifadenin yer aldığı Zâtî'ye ait beyit örneği vererek bu beytin açıklamasını yapmıştır. Bu açıklamanın ardından sadece kelimelerdeki anlam değişmelerinin veya farklılaşmalarının değil aynı zamanda bu kelimeyi metin içerisinde kullanan edibin hayat görüşünün de bilinmesinin metnin yorumlanmasını daha sağlıklı kılacağını ifade etmiştir. *Gülzâr-ı Tennûrî* isimli bir metinden iki beyit örneği alarak açıklamalarını yapmıştır. İçerisinde "gen yerde" ve "gen yakadan" ifadelerinin yer aldığı Hayretî (ö. 941/1534-1535) ve Zâtî'ye ait beyit örnekleri veren yazar, söz konusu bu kavramları metnin bağlamını da esas alarak açıklamaya çalışmıştır. Bölümün girişinde verilen Nev'î'ye ait beytin şerhini yaptıktan sonra bölüme nokta koymuştur.

"Hocam Ali Nihad Tarlan" başlıklı on sekizinci bölümde, Mehmed Çavuşoğlu ilk olarak Ali Nihad Tarlan'ın hangi tarihte hayatını kaybettiğini söylemiş ve ardından ömrünün son günlerinde Tarlan'ın yazmış olduğu tüm eserleri külliyata çevirmeye çalıştığına vurgu yapmıştır. Külliyata çevirme gibi bir işin yayınevinin isteği doğrultusunda yapıldığını da ekleyen yazar, Tarlan'ın bunları yaparken kendisine "galiba yayınladıklarını göremeyeceğim" (101) şeklinde bir serzenişte bulunduğunu söylemiştir. Sonrasında yazar, hocasının sürekli okuyarak, sorgulayarak, öğrenci yetiştirerek hayatını sürdürdüğünün altını çizmiştir. Ardından Mehmed Çavuşoğlu, Ali Nihad Tarlan'ın üniversiteye hoca olarak ilk nasıl girdiğini kendisiyle paylaştığına değinmiştir. Yazar, Ali Nihad Tarlan'ın sağlık sorunu sebebiyle üniversitedeki işini doktor raporu doğrultusunda ihmal ettiği için senato tarafından hocanın emekli edildiğini belirtmiştir. Aynı zamanda emekli olduğu üniversitenin Tarlan'ın ölümünde onun için bir tören hazırlamadığının da altını çizmiştir. Mehmed Çavuşoğlu, hocanın toprağa defnedileceği gün hakkında bilgi vermiş ve bir hatırasını anlatarak bölümü sonlandırmıştır.

"Hocam Mâhir Bey" başlığı verilen on dokuzuncu bölümde yazar ilk olarak, Haydarpaşa Lisesi'ndeyken Mâhir İz'in okulun öğrencileri tarafından sevilip sayılan birkaç hocadan biri olduğuna değinmiştir. Sonrasında yazar, Mâhir Hoca'nın 1953 yılında kalp krizi geçirdiğini söylemiştir. Mehmed Çavuşoğlu, hocanın bu rahatsızlığından dolayı onun bazı işleriyle kendisinin ilgilendiğini belirtmiştir. Mâhir Bey'in kayınpederinin de kalemi güçlü bir şair olduğunu kendisine anlattığını bildirmiştir. Mehmed Çavuşoğlu, Mâhir Bey'i örnek alarak klasik Türk edebiyatını okuyup anlamaya çalıştığının altını çizmiştir. Mâhir İz'in, hayattayken birçok insana faydalı ve vefalı olduğu yazarın vurguladığı diğer önemli bir hususdur. Yazar,

Mâhir Bey'in kayınpederi Muhyiddîn Râif Bey (ö. 1955)'e son derece saygı duyduğunu da söz konusu etmiştir. Hâlis Erginer (ö. ?)'e ait bir nazım örneği vererek Erginer'in Mâhir İz'in kayınpederine duyduğu bu saygıyı şiirine aksettirdiği hakkında bilgi vermiştir. Son olarak Mehmed Çavuşoğlu, hocası Mâhir İz'in fedakâr, yaptığı işleri Allah rızası için yapan, "Müslüman-Türk ahlâkı"na (113) sahip biri olduğunu söylemiş ve bölümü tamamlamıştır.

Yirminci bölüm yazar tarafından "Tasavvuf" olarak isimlendirilmiştir. Yazar bölüme Mâhir İz'in kayınpederi olan Muhyiddîn Râif Bey'e değinerek başlamıştır. Sonrasında klasik Türk edebiyatındaki "tekke-mescid" ve "derviş-zâhid" ikiliğine ve çatışmasına vurgu yaparak şeriatın haram kıldığı bazı şeyleri tasavvufun "mâhiyetini değiştirerek" (116) övdüğünden söz etmiştir. Ardından dört beyit örneği vermiş ve bu beyitlerin temelde şeriatla ilgili olduğunu ancak tekke-mescid bağlamında bakış açısı farklılığı olduğunun altını çizmiştir. Ardından Mâhir İz'in *Tasavvuf* isimli eseri hakkında bilgi vererek kitabın önemine dikkat çekmiştir.

Son bölüm "Aynalar, Âyîneler" başlığını taşımaktadır. Bu ana başlık "Aynalar" ve "Âyîneler" olarak iki alt başlığa ayrılmıştır. Yazar ana başlık altında Nurettin Rüştü Bingül (ö. 1951)'ün *Eski Eserler Ansiklopedisi* isimli eserinin ön sözünde bu sözlüğün hangi sebeple yazıldığından bahsettiğini söylemiştir. Sonrasında ansiklopedi türünde eser yazmayı başarabilen iki kişinin Şemseddîn Sâmî (ö. 1904) ve Celâl Esad Arseven (ö. 1971) olduğuna vurgu yaparak Reşad Ekrem Koçu (ö. 1975)'nun da ansiklopedi yazdığını ancak ilgisiz iktidarlar sebebiyle eserin basımını gerçekleştiremediğinin altını çizerek küçük bir eleştiride bulunmuştur. Bütün bunların ardından Reşad Ekrem Koçu'ya ait olan *İstanbul Ansiklopedisi*'nde "ayna" maddesinin ne şekilde yer aldığından bahsetmiştir. "Aynalar" adlı ilk alt başlıkta Mehmed Çavuşoğlu, "ayna" sözcüğünün Farsça ve Arapçadaki karşılıklarına değindikten sonra *Burhân-ı Kâtı*, *The American Peoples Encyclopedia* ve *Sanat Ansiklopedisi*'ndeki karşılıklarına yer vermiştir. "Âyîneler" isimli ikinci alt başlıkta ise yazar öncelikle aynaların en tanınmışının İskender'e ait olduğundan bahsederek İskender'in aynası ile ilgili kısaca bilgi vermiştir. Bunun yanı sıra Fars dilinde aynanın güneşe benzetilmesinden mütevellit "âyine-i asuman", "âyine-i çark" ve "âyine-i gerdân" şeklinde geçtiğine vurgu yapmıştır. Ardından tasavvuftaki ayna konusuna temas eden yazar, İmâm-ı Rabbânî (ö. 1034/1624)'nin insanın aynaya yansıyan varlığının aslında Allah'ın bir tecellisi olduğu düşüncesinden bahsederek bu konuyla ilgili Fevzî Efendi (ö. ?) ve Sâbit (ö. 1124/1712)'e ait iki beyit örneği vermiştir. Bu örneklerden sonra Mehmed Çavuşoğlu tasavvuf bahsini kapatarak klasik Türk şiirinde "çelikten yapılmış aynanın varlığını" (124) Nedîm, Sâbit ve Fuzûlî gibi şairlerin şiirlerinde fark ettiğini belirtmiştir. Bahsi geçen şairlere ait beyit örnekleri vererek bu beyitlerin açıklamasını yapmıştır. Son olarak Mehmed Çavuşoğlu, madenden yapılmış aynaların kirlenmesi ve paslanması durumunda kül yardımıyla temizliğinin yapıldığına dair bir gelenekten söz ederek konuyla ilgili beyit örnekleri sunmuştur.

Kitabın genel bir değerlendirilmesi yapıldığında yazarın deneme üslubunu kullandığı fark edilmektedir. Anlatılanlar sade, açık ve samimi bir dille okura sunulmuş olup olumlu ve olumsuz eleştirilere de rastlanmaktadır. Yer yer hatıralarından da bahseden yazar, okuru sıkmadan anlatacaklarını dile getirmiştir. Bazı konularda sanki karşısında bir insan varmışçasına sorular sorarak okurun dikkatini çekmeye çalışmıştır. Aynı zamanda her bölümde anlattığı konularla ilgili olarak manzume örnekleri verip bunları açıklamıştır. Bu durum konunun okurun zihninde pekişmesine ve somutlaşmasına olanak tanımıştır. Sade ve okuru sıkmayan üslubu sayesinde öğrencilerin de rahatça istifade edebileceğini düşündüğümüz bu kitabın sadece araştırmacılara değil, klasik Türk edebiyatına merak ve ilgi duyan herkese hitap ettiğini söylemek zannımızca yanlış olmaz.

KAYNAKÇA

Çavuşoğlu, Mehmed. *Divanlar Arasında*. Kitabevi Yayınları, 2021.

Etik Beyanı Bu makalenin tüm etik ve telif hakkı kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Çalışma doküman analizine dayalıdır ve etik kurul izni gerektirmemektedir.

Destek/Finansman Beyanı Bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir fon kullanılmamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Yapay Zekâ (AI) Kullanımı Beyanı Bu çalışmada herhangi bir yapay zekâ aracı kullanılmamıştır.

Telif Hakkı ve Lisans © 2026 *bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi*.
Bu makale Creative Commons Attribution lisansıyla açık erişim olarak yayımlanmıştır.